

«Мова колаборації»: семантико-текстуальна експертиза як інструмент протидії інформаційній агресії

Людмила Кравчук

кандидат філологічних наук, судовий експерт, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Вінниця, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8043-974X>, e-mail: kravchukludmila27@ukr.net

Розглянуто основні завдання семантико-текстуальної експертизи в контексті протидії інформаційній агресії та колаборації.

Ключові слова: *семантико-текстуальна експертиза; колаборація; колабораціонізм; «мова колаборації»; інформаційна агресія.*

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України інформаційна війна стала невід'ємним складником бойових дій. Одним із найпідступніших її виявів є колабораційна діяльність, яку часто реалізують і поширюють саме за допомогою мовленнєвих повідомлень, текстів, аудіо- та відеоматеріалів. У цьому контексті семантико-текстуальна експертиза набуває суттєвого значення як вагомий інструмент для виявлення, фіксації та правової оцінки злочинів, пов'язаних з інформаційною агресією та колаборацією.

Здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором охоплено диспозицією кримінального правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч. 6 ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» Кримінального кодексу України [1] (далі — *КК України*), якою цей Кодекс доповнено Законом України від 03.03.2022 р. № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [1; 2].

Колабораційна діяльність має багато форм, і значна їх частина пов'я-

зана саме з інформаційною підтримкою агресора.

М. Хавронюк виокремлює дві форми, у яких вчиняються діяння, передбачені ч. 1 ст. 111-1 КК України: «Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України» [3].

Автори монографії «Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій» зазначають, що «часто вживані нині в українському просторі слова і словосполучення на кшталт “колабораціонізм”,

“колабораційна діяльність”, “колаборування”, “колаборантство” відображають термінологічний плюралізм навколо одного і того ж феномену, що, правда, нерідко наповнюючись дещо відмінним змістом. Можна впевнено стверджувати, що до 2014 року навряд чи хтось з українців (крім хіба що істориків та філологів) усвідомлював історичний контекст цього слова, його “зрадницький” зміст. І хоча термін “колабораціонізм” відносно давно входить до активної лексики шкільного курсу з історії на позначення співпраці населення поневолених країн із німецьким окупаційним режимом, у повсякденному житті його не використовували. Вихідним словом, яке породило вказане термінологічне багатоманіття, є “колаборація”» [4, с. 49].

Якщо звернутися до семантики слова «колаборація» (англ. *collaboration*), що наведено в Оксфордському словнику англійської мови, то перше й найбільш уживане його значення — об’єднана праця, співпраця, особливо в літературній, мистецькій сферах або в науці, а друге є спеціальним — зрадницька співпраця з ворогом [5].

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» визначає колабораціонізм як «співробітництво з фашистськими загарбниками в окупованих ними країнах під час Другої світової війни» [6, с. 553].

Метою цієї розвідки є розглянути основні завдання семантико-текстуальної експертизи в контексті протидії інформаційній агресії та колаборації.

Зауважимо, що «мова колаборації» як сукупність мовленнєвих маркерів і стратегій є важливим предметом дослідження в семантико-текстуальній експертизі, особливо в контексті кваліфікації кримінальних правопорушень, пов’язаних з колабораційною діяльністю.

Об’єктами лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи мовлення в разі розслідування кримінальних правопорушень, пов’язаних з колабораційною діяльністю, є продукти мовленнєвої діяльності, зафіксовані в письмовій та усній формах, найчастіше це російськомовний контент. Основну увагу експертів-лінгвістів зосереджено на аналізі мережевого дискурсу — текстів російських соціальних мереж «Однокласники» і «ВКонтакте». На думку Т. В. Будко, *«вирішення питань, поставлених перед експертом, потребує комплексного підходу. Наприклад, коли йдеться про встановлення наявності закликів до захоплення державної влади, слід використовувати в комплексі загальнонаукові методи, методи логіки, структурний метод на рівні граматичного аналізу висловлювань, контекстологічний, функціональні методи, інтент-аналіз, а також елементи зіставного методу, порівнюючи словникові значення та юридичні тлумачення одних і тих самих термінів, зіставляючи спільні та специфічні риси, зокрема лексики та синтаксису російської й української мов у процесі інтерпретації українською мовою змісту російськомовного тексту»* [7, с. 313].

Складність полягає в тому, що зловмисники часто використовують завуальовані форми висловлювань, евфемізми та складні синтаксичні конструкції, щоб уникнути прямої кримінальної відповідальності. І лише експерт-лінгвіст, застосовуючи спеціальні методи й методики, здатен розкрити імпліцитний (прихований) зміст і мотиваційну спрямованість тексту.

«Мова колаборації» — сукупність мовленнєвих маркерів і стратегій, які використовують для:

- легітимації агресії (сюди належить уживання термінів, нав'язаних пропагандою, наприклад, «спецоперація», «визволення», «денацифікація», що приховують сутність воєнних злочинів);
- виправдання окупації (поширення наративів про «історичну належність», «захист російськомовного населення», «возз'єднання» тощо);
- підтримки ворожої влади (прямі чи непрямі заклики до співпраці з окупаційною адміністрацією, схвалення її рішень або пропагування економічної взаємодії з державою-агресором (ч. 4 ст. 111-1 КК України [1]));
- створення атмосфери страху та зневіри (поширення панічних настроїв, фейків про поразки ЗСУ, критику та звинувачення українського керівництва).

Основні завдання семантико-текстуальної експертизи в контексті протидії інформаційній агресії та колаборації:

- 1) установлення об'єктивного змісту (визначення дійсного, а не

лише заявленого, сенсу висловлювань, що можуть містити приховані або завуальовані форми висловлювань);

- 2) виявлення закликів (з'ясування, чи містять тексти публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, до зміни меж території чи державного ладу України, до насильства тощо (ст. 109, 110, 111-1 КК України [1]));
- 3) аналіз мови ворожнечі та пропаганди (ідентифікація використання спеціальних мовних прийомів, русизмів, жаргонізмів чи лексем з негативною конотацією, спрямованих на дискредитацію України, її Збройних сил, органів влади або громадян);
- 4) трактування оціночних суджень (розмежування між фактичними твердженнями й оціночними судженнями (що важливо для справ про образу честі та гідності або спростування недостовірної інформації), а також установлення наявності негативної інформації).

Отже, семантико-текстуальна експертиза — це не просто лінгвістичний аналіз, а ефективний правовий інструмент у боротьбі з інформаційною агресією та колаборацією, оскільки цей вид експертизи дає змогу встановити, чи містить висловлювання намір нашкодити суверенітету, територіальній цілісності й інформаційній безпеці України, а також чи спрямована інформація на реалізацію цілей держави-агресора. Подальший розвиток методології

семантико-текстуальної експертизи, особливо у сфері дослідження сучасних цифрових комунікацій (соціальні мережі, месенджери), є пріоритетним завданням для забезпечення правосуддя в умовах гібридної війни.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12> (дата звернення: 10.11.2025).
3. Хавронюк М. За пособництво державі-агресору — кримінальна відповідальність. Аналіз статті 111-2 ККУ із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану / ЦППР : вебсайт. 29.04.2022. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/za-posobnytstvo-derzhavi-agresoru-kryminalna-vidpovidalnist/> (дата звернення: 10.11.2025).
4. Рубашченко М. А., Яковюк І. В., Шульженко Н. В., Зайцев О. В., Харитонов С. О. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій : монографія / за наук. ред. М. А. Рубашченка. Харків, 2024. 576 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/20314/1/Rubashchenko_mono-2024.pdf (дата звернення: 11.11.2025).
5. Collaboration / N. Oxford English Dictionary. Oxford University Press, 2023. July. DOI: 10.1093/OED/3983811472 (дата звернення: 10.11.2025).
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь, 2005. 1728 с. URL: <https://surl.li/cevsm> (дата звернення: 11.11.2025).
7. Будко Т. В. Судово-лінгвістична та несудова (наукова) лінгвістична експертизи (теоретико-правові аспекти). *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 306—320. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/krise_2016_61_38 (дата звернення: 11.11.2025).